

Типовими слідчими версіями при огляді місця вибуху є:

1. Вчинено злочин терористичної спрямованості шляхом застосування вибухового пристрою та/або вибухових речовин;

2. Недодержання відповідальними особами норм, правил та вимог щодо проведення:

- Протипожежних правил техніки безпеки при установці приладів (газових, опалювальних, хімічних, освітлювальних тощо)

- Технології виготовлення, зберігання, транспортування, використання вибухонебезпечних речовин та матеріалів;

- Порушення правил експлуатації високотехнологічного обладнання яке не пройшло відповідної сертифікації або не має протипожежної або іншої безпеки;

- Порушення проведення технологічних процесів на об'єктах підвищеної небезпеки.

3. Невідворотна сила (стихійне лихо).

Володіння необхідним тактико-криміналістичним інструментарієм та виконання вимог чинного кримінального процесуального законодавства дозволяє швидко, ефективно, повно, провести огляд місця вибуху та наблизити розкриття та

розслідування злочинів терористичної спрямованості в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с.

2. Даньшин М.В. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування терористичного акту. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики / М.В. Даньшин. – Вип. 7. – Харків. «Право». – С. 51-57.

3. Коновалова В. Е. Версия: концепция и функция в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Харьков. Консул. – 2000. – 179 с.

4. Кошунова О.Н. Преступления террористической направленности. Уголовное преследование на досудебных стадиях / О.Н. Кошунова. – СПб. Изд-во «Юридический центр Пресс». – 2003. – 435 с.

5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.- практ. посібник / За ред. Н.І. Клименко. – К.: Юрінком Інтер. 2005. – 216 с.

6. Чорний Г.О. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні терористичних актів: матеріали науково-практичного семінару / Г.О. Чорний. – Вип. 7. – Харків, «Право», 2015. – С. 281-286.

7. Шепитько В.Ю. Теорія криміналістичної тактики / В.Ю. Шепитько. – Харків, «Право», 2003. – 358 с.

УДК 343.535

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ З ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Марушев А. Д.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація У статті проаналізовано підстави, що впливають на вибір способу вчинення доведення до банкрутства. Розглянуто питання, які пов'язані зі встановленням способів здійснення доведення до банкрутства. Визначено типові способи та їх подальше використання на досудовому слідстві.

Ключові слова: спосіб вчинення злочину, доведення до банкрутства, розслідування, досудове слідство, мета, угода.

Аннотация В статье проанализированы основания, влияющие на выбор способа совершения доведения до банкротства. Рассмотрены вопросы, связанные с установлением способов осуществления доведения до банкротства. Определены типичные способы и их дальнейшее использование на досудебном следствии.

Ключевые слова: способ совершения преступления, доведение до банкротства, расследование, следствие, цель, соглашение.

Annotation The article analyzes the reasons affecting the choice of mode of committing bankruptcy. The problems that are associated with the establishment of means of implementation bankruptcy. Determined typical methods and their subsequent use in the pre-trial investigation.

Key words: method of crime, bankruptcy, inquiry, investigation, purpose, agreement.

На визначення способів вчинення злочинів звертали увагу вчені-криміналісти: Р. С. Белкін, Б. Є. Богданов, Г.Ю. Жирний, Г. А. Матусовський, В. Ю. Шепітько та інші. Перед науковцями постійно постають завдання визначення способів вчинення

окремих видів злочинів та на їх основі вдосконалення методик розслідування.

Треба зазначити, що факт банкрутства, визнаний господарським судом чи оголошений самим підприємством-боржником, зовсім не означає, що є ознаки одного з перерахованих вище злочинів і в наявності є підстави для порушення кримінальної

справи. Факт самостійної заяви про своє банкрутство є підтвердженням недотепного чи некомпетентного ведення господарської діяльності в умовах ринку. Як правило, ця процедура заподіє матеріальний і моральний збиток власнику підприємства-банкрута, його акціонерам і працюючим у ньому особам і протікає без кримінально-правових наслідків. Однак, у ряді випадків, посадові особи суб'єктів підприємницької діяльності навмисне створюють умови для ліквідації підприємства, щоб не погашати виниклі боргові зобов'язання.

Способи вчинення доведення до банкрутства досить різноманітні і залежать від правового положення суб'єкта господарювання (державне підприємство, недержавне комерційне підприємство), виду господарської діяльності, предмету злочинного посягання, мети банкрутства та інших обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Аналіз способів вчинення та приховування злочинів у сфері господарювання показує, що у багатьох випадках злочинці вдаються до залучення легальних організаційно-правових форм та інститутів, властивих ринковій економіці для здійснення злочинної діяльності. Однією з таких форм є господарсько-правовий інститут банкрутства [7, с. 44]. Крім того, при виявленні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з доведенням до банкрутства, необхідно враховувати декілька факторів, які стосуються кримінально-правової та криміналістичної оцінки злочинних дій. По-перше, перелічені кримінально-правові норми мають яскраво виражений бланкетний характер, що потребує знань положень інших галузей права, або окремих відомчих інструкцій. Ми згодні з авторами, які визнають, що розробка методичних рекомендацій щодо розслідування кримінального банкрутства потребує вивчення правового механізму регулювання процесу визнання суб'єкта підприємницької діяльності неспроможним [4, с. 275]. По-друге, ця група злочинів відноситься до так званих «неочевидних злочинів – заздалегідь спланованих, замаскованих, учинених особливо витонченими способами, особами, які мають злочинний досвід, у тому числі маючими юридичну освіту, професійні знання й навички, які використовують допомогу представників правоохоронних органів, і де проблема збору доказів постає особливо гостро» [6, с. 225].

Аналіз практики показує, що на вибір способу вчинення такого злочину, як доведення до банкрутства, суттєво впливає мета банкрутства. А саме з якою метою ліквідується підприємство:

- ухилення від погашення боргових зобов'язань перед кредиторами чи державою; з метою одержання державних дотацій, субсидій, субвенцій на розвиток і підтримку роботи підприємства;

- з метою одержання чи розстрочки зменшення відсотка щодо повернення кредитів, боргових зобов'язань;

- коли початковою метою було створення самого суб'єкта підприємницької діяльності для одержання кредиту, дотацій, субсидій, субвенцій та їх привласнення, а кінцевою метою ліквідація (банкрутство) підприємства;

- з метою доведення до банкрутства державного чи комунального підприємства з наступним викупом за низькою ціною тощо.

Спосіб вчинення доведення до банкрутства у загальному вигляді може бути представлений схемою, заснованою на тому, що керівниками підприємств штучно створюється значна заборгованість підприємства перед зовнішніми кредиторами з метою подальшого відчуження матеріальних цінностей на користь підконтрольних ним же комерційних структур.

Отже до найбільш розповсюджених способів учинення злочинів, пов'язаних із доведенням до банкрутства, належать:

1. Доведення до банкрутства підприємства шляхом укладення службовими особами завідомо економічно не вигідних господарських угод (договорів оренди), контрактів купівлі-продажу товарів тощо) [2, ст. 17].

2. Доведення до банкрутства підприємства шляхом безпідставної виплати на користь інших осіб (юридичних чи фізичних) грошових коштів.

3. Доведення до банкрутства підприємства шляхом безпідставної передачі третім особам майна підприємства.

4. Доведення до банкрутства підприємства шляхом безпідставної передачі третім особам права вимоги матеріального чи грошового боргу з боржників.

5. Доведення до банкрутства підприємства шляхом прийняття службовими особами нераціональних управлінських рішень, що негативно впливають на виробничу, торговельну та іншу статутну діяльність підприємства і ведуть до виникнення фінансових втрат та збитків.

6. Доведення до банкрутства підприємства шляхом навмисного списання, уцінки і продажу за «низькою ціною» технологічного (промислового) обладнання, без якого неможлива ефективна діяльність підприємства.

7. Доведення до банкрутства підприємства шляхом навмисного псування технологічного (промислового) обладнання і його продаж за низькою ціною.

8. Видача розпоряджень власниками чи службовими особами суб'єкта господарської діяльності про здійснення операцій нестатутної діяльності, у результаті яких стала неможливою нормальна економічна діяльність підприємства.

9. Приховування службовими особами (власниками) суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей кредитору (особисто чи особі, уповноваженій кредитором наведення від його імені справ із цим суб'єктом господарської діяльності)

Приховування особою – засновником чи власником суб'єкта господарської діяльності, а також службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей здійснюється, як правило, з метою: одержання авансових платежів за виконання робіт або послуг; одержання авансових платежів за постачання продукції, товарів, сировини

тощо; одержання авансових відвантажень продукції чи товару з відстрочкою платежів.

Приховування службовими особами (власниками) суб'єкта господарювання своєї стійкої фінансової неспроможності здійснюється шляхом подання недостовірних відомостей щодо:

майна належного підприємству і зафіксованого в балансі (оціночної вартості споруд, приміщень, незавершеного будівництва, технологічного обладнання тощо);

запасів (активів) підприємства (сировина і матеріали, комплектуючі, вироби, готова продукція, паливо, будівельні матеріали, товари тощо), що утримуються для продажу за умов звичайної господарської діяльності та споживання під час виробництва продукції, виконання робіт і послуг;

власного капіталу і коштів у національній та іноземній валюті підприємства, які можуть перебувати у вигляді готівки в касі, зберігатися в установах банку, у підвітних осіб, а також використовуватися у вигляді акредитивів, чеків тощо;

фінансової звітності підприємства, що охоплює баланс підприємства, звіт про фінансові результати та їх використання за останні роки звітного та попереднього періодів господарської діяльності, довідки з банку про залишки коштів на рахунках;

заборгованості перед банками, бюджетом та інших фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарської діяльності [1, с. 121].

10. Приховування майна або майнових зобов'язань службовими особами (власниками) суб'єкта господарської діяльності від потенційних кредиторів. Приховування майна боржника може складатися з таких прийомів, як: переміщення майна із одного місця його зберігання до іншого, не відомого кредиторам; передача його на зберігання третім особам, розміщення його у спеціальних схованках; зміна зовнішнього вигляду (переробка) майна та інші подібні дії. Внаслідок таких дій власники (засновники, учасники тощо) відповідної юридичної особи, кредитори чи особи, призначені господарським судом для здійснення певних функцій під час розгляду справи про банкрутство (зокрема, розпорядник майна боржника, керуючий санацією, ліквідатор), позбавляються можливості здійснювати контроль за цим майном чи розпоряджатися ним.

11. Приховування відомостей про майно службовими особами (власниками) суб'єкта господарювання (боржником) від потенційних кредиторів. Приховування відомостей про майно, як правило, стосується місцеперебування майна й кількісної та цінової характеристики майна, а також вартості майна, місце й час його виготовлення, комплектність, якість, розмір його амортизаційного зношування тощо. Ці відомості впливають на вартість майна і їх перекручування спричиняє найчастіше заниження вартості конкурсної маси, що обмежує можливість задоволення вимог кредиторів, а значить, заподіює їм збиток [3, с. 383].

12. Відчуження майна або знищення майна службовими особами (власниками) суб'єкта господарювання (боржником).

Відчуження майна боржника – це дії, внаслідок яких треті особи набувають право власності на майно боржника (продаж, обмін, дарування тощо) [5, с. 293].

Передача майна в інше володіння може здійснюватися відкрито, нелегально або завуальовано. У випадках відкритої передачі майна має місце здійснення різного роду договорів відповідно до встановленого законодавством порядку. Використовуючи нелегальний спосіб, злочинці діють в обхід законодавства, таємно, без укладення будь-яких угод. Під завуальованим способом передачі майна в інше володіння мається на увазі його передача на підставі показних угод, тобто угод, які мають одну мету – замаскувати іншу угоду – «незаконне відчуження майна» [3, с. 382]. Так, майно підприємства може передаватися в оренду на підставі договорів про спільну діяльність, шляхом внесків майна в статутний капітал знову створюваних підприємств й інших угод, укладених з однією метою – прикрити фактичну передачу цього майна. Відчуження майна може також здійснюватися шляхом продажу майна в кредит або з відстрочкою платежів. У низці випадків складаються акти про знищення або пошкодження майна.

13. Фальсифікація, приховування або знищення службовими особами (власниками) документів, що відображають фінансово-господарську діяльність підприємства-банкрута.

Приховування документів, що відображають господарську чи фінансову діяльність боржника, може здійснюватися за допомогою таких прийомів: вилучення документів із місця їх звичайного зберігання і переміщення їх у місце, де вони недоступні для осіб, що за законом повинні мати доступ до цих документів; неповідомлення таких осіб про наявність чи місцезнаходження документів; відмова передати відповідні документи цим особам за відсутності у них можливості самостійно їх отримати тощо.

Знищення документів, що відображають господарську чи фінансову діяльність боржника – це дії, внаслідок яких документи, штампи, печатки перестають фізично існувати. Вони приводяться у стан, який повністю і назавжди виключає їх використання за цільовим призначенням шляхом спалення, розірвання, знищення тощо.

Фальсифікація, приховування або знищення злочинцем документів, що відображають господарську чи фінансову діяльність, може виступати не лише способом учинення злочину, а й останнім етапом механізму злочинної діяльності – етапом приховування злочинної діяльності в цілому. Бо уникнути відповідальності – одне з головних завдань злочинної комбінації, що закладається у схему операції ще на стадії розробки та багато в чому визначає характер подальших дій злочинців;

Перелічені способи вчинення кримінальних банкрутств можуть бути здійснені на стадії визнання підприємства банкрутом, або в період, коли керівництво підприємства навмисно зменшувало активи підприємства і збільшувало боргові зобов'язання, тобто підготувало підприємство до банкрутства.

Структура злочинних груп, які вчиняють кримінальні банкрутства, залежить від способу вчинення злочину. У зв'язку з цим розподіляються рольові функції в групі. Крім організатора злочину до неї входять особи, що здійснюють ведення

бухгалтерського обліку в організації; особи, які здійснюють підготовку юридичних документів щодо створення дочірніх організацій і переведення в них майна материнської фірми; особи, які виконують функції з приховування, знищення або відчуження майна; особи, які оцінюють майно; особи, що реалізують процедури банкрутства; особи, які здійснюють реалізацію майна, на яке звернено стягнення.

У практиці навмисного банкрутства зустрічаються досить витончені схеми відчуження майна і фактичної передачі права керування організацією зацікавленим сторонам.

Ми згодні з авторами, що в основі способів учинення злочинів, пов'язаних з кримінальним банкрутством, лежить одна із форм обману. Сучасні науковці висловлюють із приводу поняття обману різні думки і визначають обман як умисне повідомлення неправдивих відомостей або умовчування про відомості, які особа повинна була повідомити, спрямовані на введення іншої особи в оману. У рамках досліджуваної проблеми кримінальне банкрутство слід розуміти як один із способів економічного обману з метою відмови від погашення боргу, неправомірним заволодінням майном, перерозподілу на особисту користь державного майна або інших осіб. «Цінність» використання злочинцями цієї господарської форми полягає, насамперед, у створенні для кредиторів і контролюючих організацій неправдивої картини фінансового краху підприємства з незалежних від його керівництва причин.

Аналіз практики злочинів у сфері банківського кредитування показав, що злочинці використовували механізми кримінального банкрутства у вигляді навмисного доведення підприємства-позичальника до фінансової неспроможності шляхом: незаконних переказів коштів на рахунки інших підприємств, їх зняття та привласнення; видачі отриманих кредитів комерційним й іншим підприємствам та навмисне їх неповернення; переказу коштів за кордон за

фіктивними контрактами; придбання сировини чи матеріалів за умисно завищеними цінами або реалізація продукції за умисно заниженими цінами.

Класична схема умисного або штучного банкрутства в сучасних умовах виглядає таким чином – уклавши з фіктивною або підставною юридичною особою завідомо збитковий контракт або контракт з великими штрафними санкціями, якій завідомо не може бути виконаний, підприємство – майбутній банкрут здійснює відчуження основної маси належного йому майна, після чого розпочинається провадження у справі про банкрутство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабова Н.Н., Добровский В.Н. Бухгалтерский учет в производственных и торговых предприятиях: учеб. пособ. для студентов вузов / Под ред. Н.В. Кужельного. – К.: А.С.К., 2000. – 623 с.
2. Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 31. – Ст. 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran957#n957>
3. Курс криміналістики: В 3 т. Т. 3. Криміналістическая методика: Методика расследования преступлений в сфере экономики, взяточничества и компьютерных преступлений / Под ред. О. Н. Коршуновой, А. А. Степанова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 573с.
4. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криміналістический анализ: Монография. – Харьков: Консум, 1999. – 480с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн.. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2003. – 547 с.
6. Новик В. В. Криміналістические аспекты доказывания по уголовным делам: проблемы теории и практики. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 471 с.
7. Чернявський С.С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навч. посібник – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 257с.